

Taku Shinohara, Vytváření národně politické kultury v Čechách v letech 1848-1868. Pokus o přemostění mezi sociální a kulturní historií, Praha, FFUK 2015 – posudek disertační práce

Problematika nacionalismu a vytváření novodobých národů se v současné době těší poměrně velkému zájmu; většina prací se ale soustřeďuje na teoretická objasnění tohoto složitého fenoménu či jeho počátečné stádia. Je proto třeba přivítat, že Taku Shinohara se rozhodl zabývat dosud nedostatečně objasněným obdobím po roce 1848, v němž většina badatelů již nevidí žádné velké problémy a předpokládá, že nižší vrstvy se po vzoru svých elit včlenily do národa. Taku Shinohara, zkoumající především přeměny venkovských společenství, nicméně ukazuje, že tento proces neproběhl tak přímočaře a jednoduše.

Shinohara vychází ze solidní znalosti prací, věnovaných teoriím „nation-building“, i českých archivních pramenů. To mu dovolilo koncipovat svou práci skutečně na rozhraní sociálních a kulturních dějin, o jejichž „přemostění“ se pokusil.

Autor zkoumá nejprve situaci na českém venkově v roce 1848 i v následujícím neoabsolutistickém období. Místo běžného pohledu, koncentrovaného na vztah mezi vrchnostmi a poddanými, se zajímá především o poměry uvnitř venkovského společenství, tj. hlavně mezi sedláky a domkáři či vůbec venkovskou chudinou. V obou případech (tj. 1848 i v 50. letech) konstatuje velké antagonismy, v čemž se mj. shoduje se závěry Christopa Stölzla. (Je možná škoda, že se pak více nezabýval osudy nemajetných vesničanů, kteří zůstávají pro naši historii vlastně stále neznámí a němí – na rozdíl od dělnictva.)

V revolučním, neoabsolutistickém i konstitučním (autor myslím nespravedlivě píše o pseudo-konstitučním) období se vytvářely základní předpoklady (zrušení poddanství, samospráva, spolková činnost) pro zapojení lokálních společenství do širšího rámce společenského vývoje a autor je postupně analyzuje. Tyto kapitoly tvoří ovšem společně s úvodem jen přípravnou část práce. Její jádro představují kapitoly 3 a 4, zabývající se nejprve obecně národními slavnostmi a potom divadelním hnutím, které vyvrcholilo slavnostním položením základního kamene Národního divadla v květnu 1868. Shinohara chápe slavnosti jako formu socializace obrozenecké kultury, vytvářející vzory a kódy myšlení a jednání, dotýká se obvyklých typů slavností jako např. svěcení praporu (kupodivu však ponechává stranou tak důležitý fenomén jako je pohřeb výtečníka), zabývá se vztahem církevních rituálů a národních slavností –

při této příležitosti se obsáhle věnuje přivlastnění svatojanské oslavy pro národní účely.

O všech oslavách referoval obsáhle tisk, který ale nejen seznamoval své čtenáře s tím, co se událo, ale také hodnotil, vysvětloval, upevňoval žádoucí představy a zařazoval do celkového kontextu. To Shinohara dokumentuje obsáhlými citáty – je ale také důležité, že dává prostor k vyjádření i druhé straně, tedy úředním relacím a zprávám německého tisku, přičemž oba zdroje přinášely o českých slavnostech střízlivější pohledy. Domnívám se ovšem, že kritická stanoviska německých liberálních žurnálů diktovala trochu i závist. Němečtí liberálové byli velcí individualisté, neradi se podřizovali stranické disciplině, která naopak dávala Čechům větší průraznost, což se projevilo právě ve volbách. Vždyť „svornost je naše největší ctnost“, opakoval stále Franz Schmeikal. Němcům šlo uspořádat prostě takové slavnosti o něco hůř.

Jestliže slavnosti pro české vrstvy znamenaly výzvu k podílu na celonárodních aktivitách, a tedy prostředek mobilizace a emancipace, pak pro německé pozorovatele byly jen snahou demonstrovat češství, které ale – podle nich – nebylo opravdové, ale jen předstírané, „dělané“, určené na (divadelní) efekt – ve skutečnosti šlo jen o slabý nátěr ulpívající na solidním základu německé kultury. Proti tomuto hodnocení česká publicistika vystupovala co nejrozhodněji – a paradoxně se dovolávala právě vážnosti svých slavností... Domnívám se ale, že slavnosti neměly za cíl jen probouzet k aktivitě nižší vrstvy a dávat jim směr, kódy chování apod. Myslím, že to byly také nástroje určité manipulace a disciplinace, měly udržet národ pěkně v jednom ovčinci a odvádět pozornost od zřetelných politických neúspěchů...

Shinoharova práce obsahuje některé drobné nepřesnosti, celkově je to však pozoruhodný příspěvek k českým dějinám, sepsaný s velkou znalostí věci. Proto ji doporučuji k obhajobě.

V Praze 12. srpna 2015

Jiří Pokorný